

*Prikaz***Olav Riste:****Norway's Foreign Relations – A History**

Universitetsforlaget, Oslo 2001, 308 str.

“Što se tiče vanjskih odnosa, uvijek se ističe: mi ne želimo vanjsku politiku.” Ako kažemo da su ovo bile riječi ministra vanjskih poslova Norveške Jürgena Lřvlanda koje je uputio preuzimajući dužnost 1905. godine, ta će nam izjava u najmanju ruku zvučati paradoksalno. Međutim, upravo ta tvrdnja sažima bit norveške vanjske politike i sadrži osnovnu odrednicu njena razvoja. Da Norvežani uistinu nisu htjeli imati vanjsku politiku, no da su htjeli imati intenzivne odnose sa svijetom potvrđuje nam i sam naslov knjige – “Norveški vanjski odnosi”, autora Olava Riste. Naime, Riste objašnjava da se ta knjiga nadovezuje na zbirku od 6 svezaka nekolicine norveških autora o norveškoj vanjskoj politici *Norsk utenrikspolitikks historie*, nastaloj nakon dugogodišnjeg istraživačkog projekta financiranog od Kraljevskog norveškog ministarstva za vanjske poslove. *Utenrikspolitikkk* na norveškom objedinjuje značenje i vanjske politike i vanjskih odnosa. No, budući da je autor htio prikazati razvoj norveške vanjskopolitičke tradicije u širem i sveobuhvatnom okviru odnosa Norveške sa svijetom, u engleskom je izdanju inzistirao na norveškim vanjskim odnosima.

Olav Riste profesor je povijesti na Sveučilištu u Bergenu i Oslu te osnivač i direktor Norveškog instituta za obrambene studije. Od 1984. član je Norveške akademije za znanost i književnost. Autor je brojnih radova o norveškoj povijesti, a od bitnijih knjiga objavljenih na engleskom jeziku ističemo *The Neutral Ally: Norway's Relations with Belligerent Powers in the First World War* i *Top Secret: the Norwegian Intelligence Service 1945-1970*.

Iako povjesničar, Riste ipak nije “razvlačio” povijest Norveške opterećujući prikaz iscrpnom faktografijom, već je kronološki presjek norveške povijesti iskoristio kao podlogu da objasni tijek vanjskih odnosa Norveške u njihovom razvoju i to u okviru opće perspektive “Norveške u svijetu”, a ne samo u kontekstu “Norveške i svijeta”. U povijesti Norveške autor jasno razlučuje tri dimenzije postojanja norveškog naroda i ostvarivanja odnosno razvoja norveške države: ako se prati isključivo povijest naroda, onda ta povijest pokriva razdoblje od više od tisuću godina, protežući se od doba Vikinga; povijest Norveške kao autonomne države s ustavotvornom tradicijom pratimo od 1814. kada se stvara norveški parlament Storting i rađa prvi norveški ustav; no kao potpuno suverenu državu sa svojom vlastitom vanjskom politikom, Norvešku možemo promatrati tek unazad 100 godina, točnije od 1905. kada raskida Uniju sa Švedskom.

Razdoblju norveške povijesti do 1814. Riste nije dao previše pažnje i doslovno je "protrčao" kroz gotovo osam stoljeća, budući da se u tom periodu ne očitava neka zasebna linija razvoja jedinstvene vanjske politike, koja je u fokusu autorovog interesa. Iznoseći, međutim, glavne momente u tom periodu norveške povijesti, daje se temelj kasnijeg razvoja norveške vanjske politike koji predstavlja neizostavan dio za razumijevanje onih trendova koji će činiti okosnicu same te politike. Konkretno, naglašava se geografski položaj zemlje koji je omogućio Norveškoj da vrlo rano (već od 10. st.) razvije svoje pomorstvo, zbog kojeg se danas i ističe kao jedna od najvećih pomorskih svjetskih sila. Upravo je pomorstvo motiviralo razvoj i učvršćivanje dobrih odnosa, kako trgovačkih tako i političkih, s Britanijom koji će obilježiti, a u znatnoj mjeri i uvjetovati te utjecati na oblikovanje norveške vanjske politike sve do naših dana. U tom svjetlu nisu nezanemarivi niti odnosi s bliskim susjedima, tj. Danskom i Švedskom, a u širem kontekstu i s Finskom, Rusijom i Njemačkom, koji također pridonose shvaćanju određenih pozicija u norveškom promišljanju vanjske politike.

Nastojeći zadržati svojevrsnu objektivnu poziciju u komentiranju glavnih karakteristika koje su obilježile kako opstojnost Dansko-Norveške unije (1536-1814) tako i kasnije Švedsko-Norveške unije (1814-1905), autor u prilično pozitivnom svjetlu opisuje odnose koji su vladali, unutar tih unija, između Norvežana i Danaca, odnosno Švedana, ali i naglašava sve one razloge koji će onemogućiti stvaranje i održavanje neke "Nordijske unije" koja se izvana, tj. drugim velikim silama, činila kao idealno rješenje nakon II. svjetskog rata. Već je balansirajuća diplomacija Dansko-Norveške unije utjecala na kasniju neutralnost, odnosno izolacionizam kao glavnu karakteristiku norveške vanjske politike. Vođeni isključivo ekonomskim interesima, nisu se ni Danci niti Norvežani opredijelili za neki od saveza, već su ih sklapali *ad hoc*. Na taj su način uspjeli zadržati Uniju izvan ratnih sukoba i u dugom miru, što je pak rezultiralo uspješnim razvojem trgovine, pomorstva i ribolova. Riste nadalje ističe da je Norveška i u okviru Ujedinjenog kraljevstva sa Švedskom ostvarila značajan napredak i još dodatno ojačala svoju vanjsku trgovinu, čime se je i konsolidirao norveški status kao autonomnog entiteta unutar Unije. Taj joj je status upravo garantirao norveški Ustav kao i nesmetano djelovanje norveškog parlamenta zvanog *Storting*. Činjenica da su Norvežani nazvali svoj parlament *Veliki Thing*, pri čemu je *ting* ili *thing* bio staronorski naziv za zakonodavne skupštine još u doba Vikinga, te da je njihov Ustav koji su donijeli 1814. bio jedan od najliberalnijih toga doba i da se uz neke amandmane zadržao sve do danas, svjedoči o istinski demokratskom raspoloženju Norvežana koji je duboko ukorijenjen u njihovoj političkoj misli i djelovanju, te se norveško društvo danas zaslužno može dičiti kao jedno od najdemokratskijih uopće.

Godine 1826. Norveška konačno utvrđuje svoje granice s Rusijom, a to su ujedno granice koje i danas omeđuju Norvešku. Navodeći taj zasigurno bitni povijesni događaj za Norvešku, Riste ne propušta priliku da komentira

paradoksalnu poziciju koju je tada zauzela Rusija. Naime, kako joj nije odgovarala snažna Švedska unija na poluotoku, Rusija je davala snažnu podršku norveškoj autonomiji koja je, kako smo već naveli, bila zagarantirana njenim Ustavom. Taj je ustav pak po svom sadržaju bio vrlo liberalan i predstavljao je snažnu opoziciju ruskoj politici. Navedenim, kao i drugim sličnim primjerima, autor je htio ukazati na sve paradoksalnosti u vođenju svjetskih vanjskih poslova želeći pritom istaknuti koje pogodnosti i prednosti donosi neutralna pozicija koju je Norveška promovirala u svojoj vanjskoj politici. Ta se neutralnost njegovala i ojačavala osobito tijekom 19. stoljeća kada su sve tri skandinavske države uočile njenu prednost i to osobito u odnosu na trgovinu. To potvrđuje i zahtjev Stortinga da se kralj Oscar II zalaže za neutralnost ujedinjenih kraljevstava na Haškoj konferenciji o međunarodnom pravu 1898. Zato nas niti ne treba onda čuditi citirana izjava ministra Løvlanda o indiferentnosti Norvežana prema vanjskoj politici i utvrđivanju neutralne pozicije kao osnovne vodilje u održavanju odnosa sa svijetom: "Naša je zadaća držati se izvan bilo kakvih kombinacija ili saveza koji bi nas mogli povući u ratne avanture s bilo kojom od europskih ratničkih država... Ali nastojanje da se zadrži i održi neutralnost - da ostanemo neutralni ne samo u doba rata, nego i mira, da ostanemo neutralni prema političkim kombinacijama između sila - to je vanjska politika od najveće važnosti", (str. 75). Ovim je riječima Løvland i formalno potvrdio smjer vanjske politike samostalne i suverene države Norveške od 1905. Taj "klasični norveški neutralizam" Riste identificira kao jedan od tri formativna razdoblja u razvoju norveških vanjskih odnosa, a svoj je konačni oblik zadobio upravo između 1905. i 1910. Obrazlažući preduvjete koji su omogućili i motive koji su pak naveli Norvešku da se čvrsto drži neutralne pozicije, Riste se vrlo često poziva na Jeffersona i Washingtona koji su opravdavali i podržavali američki izolacionizam. On naime smatra da se takva izolacionistička politika reflektirala i u norveškoj vanjskoj politici, no kako je Norveška mala država i relativno marginalna na svjetskoj sceni, može se onda takva njezina politika nazvati neutralnom. To je vrlo slikovito izrazio još u 19. st. jedan norveški povjesničar nazvavši Norvešku "balkonom u velikom svjetskom kazalištu" (str. 60).

No, "nikakva" vanjska politika nije ujedno značila da ne postoje niti "nikakvi" vanjski odnosi. Dapače, sam je ministar Løvland u spomenutom govoru istaknuo drugi bitan vid njihove, uvjetno rečeno, vanjske politike koji je izražen u intenzivnim međunarodnim ekonomskim odnosima i to konkretno trgovačkim, štiteći i unaprijeđujući na taj način norveške nacionalne interese. No Riste je realan i upućuje na sve one faktore koji su omogućili Norveškoj taj luksuz neutralnosti ili, kako se danas uvriježilo reći, ne-svrstavanja. On te faktore nalazi prije svega u geografski izoliranom položaju Norveške te oslanjanju na Veliku Britaniju i njezinu pomorsku silu kao jamca zaštite norveške nacionalne sigurnosti i to u tolikoj mjeri da će čak prozvati Norvešku britanskim "neutralnim saveznikom". Veliki i odluču-

jući test održavanja takve neutralne pozicije Norveška je položila u I. svjetskom ratu. Zahvaljujući upravo tom ratu, Norveška je znatno profitirala svojom neutralnom trgovinom i neutralnim pomorstvom. To potvrđuje i izjava tadašnjeg ministra vanjskih poslova Micheleta da je "neutralnost za Norvešku bila svijetla točka rata". I on će ponoviti i zaključiti kako je "neutralnost nepisana klauzula norveškog Ustava... te državno geslo i načelo" (str. 113). Riste će pak radije istaknuti da je neutralnost bila i jest u velikoj mjeri defenzivan odgovor na očitu norvešku nemoć u okvirima međunarodne politike.

Po autorovu mišljenju, u periodu između dva rata javlja se i drugi formativni trend koji on naziva moralizmom ili "misionarskim impulsom". Ta jaka crta moralizma bila je ustvari pokušaj da se na neki način zaobiđe onaj nedostatak snage u međunarodnoj politici i da umjesto toga Norveška na sebe preuzme ulogu misionara koji će biti veliki zagovornik uloge međunarodnog prava u rješavanju međunarodnih sukoba. Ona će kao takva i biti aktivno prisutna u Ligi naroda, a kasnije u Ujedinjenim narodima pod parolom: "Right instead of might". Upravo će joj ta misionarska uloga omogućiti i izlaz na međunarodnu svjetsku scenu i navesti je i na treći pravac njene vanjske politike - na internacionalizam.

Doduše, na odluku da sudjeluje i kao aktivni igrač u međunarodnoj politici sila u velikoj je mjeri utjecao i početak II. svjetskog rata koji je, premda neutralnu, Norvešku ipak uvukao u rat. Radikalni zaokret u norveškoj vanjskoj politici učinio je tadašnji ministar Trygve Lie koji je uvidio da narodi na Sjevernom Atlantiku imaju zajedničke vitalne obrambene interese, te da zbog toga moraju djelovati i u doba mira kako bi ih zaštitili. Ovu ideju oblikovanu kao norvešku "atlantsku politiku" iznio je Lie već krajem 1940. britanskom Foreign Office-u. Nepotrebno je napomenuti da će ta ideja o potrebi za suradnjom i nakon rata onih naroda koji imaju zajedničke ideale i aspiracije i koje more ne razdvaja već spaja, dobiti svoju punu i konačnu razradu u organizaciji NATO, čijom će članicom Norveška i postati 1949. Iako se odlučila biti aktivnim sudionikom međunarodne politike i štoviše još proširiti svoj utjecaj, Norveška se ipak uvijek vodi prvenstveno očuvanjem svojih nacionalnih interesa i održavanju mogućnosti samostalnog određivanja i djelovanja. Stoga nastoji ograničiti svoje integriranje u obrambene planove NATO-a, te se opire mogućnosti uvođenja američkih baza, a osobito žestoko nastupa protiv naoružavanja nuklearnim oružjem. Rješenje kojim bi opravdala svoje članstvo u organizaciji bez ugrožavanja svojih interesa i vanjskopolitičkih načela, ponudilo se Norveškoj u suradnji sa SAD-om u obliku prikupljanja informacija i obavještavanja o akcijama i kretanjima sovjetskih snaga. To je dakako Norveškoj bilo moguće budući da je uz Tursku bila jedina članica NATO-a koja je graničila sa Sovjetskim Savezom. Te su aktivnosti utjecale na brzi razvoj norveške obavještajne službe (NIS), a ona ih je naravno obavljala u tajnosti čime je spriječila uznemiravanje javnosti ili suprotstavljanje opozicije. Osim toga, to je bilo i

na korist same države jer se strah od širenja komunizma i utjecaja SSSR-a držao glavnom prijetnjom nacionalnoj sigurnosti. Međutim, zbog svoje opće rezerviranosti i suzdržavanja od mogućnosti jačeg integriranja, Norveška je uz Dansku i Grčku pridobila status tzv. "foot country".

No u svom se internacionalizmu Norveška najviše oslanja upravo na atlantsku i svojevrsnu nordijsku suradnju, dok gotovo u potpunosti izbjegava europsku. Čak su se dva puta (1972. i 1994.) na referendumu Norvežani izjasnili protiv europske integracije, a ta je tendencija snažno prisutna i danas. Postoji više razloga za to: Norveška se ne osjeća tijesno vezana uz kontinentalnu Europu; nakon što je nastupila "naftna kriza" 1973. Europu je pogodila velika nezaposlenost, a zadobila je i značajne gospodarske udarce; jačanje veza sa SAD-om i NATO-om koje je Norveškoj dalo osjećaj sigurnosti da joj nakon odbijanja članstva u EZ ne prijete izolacija na sigurnosno-političkome polju; i konačno, najbitniji razlog leži u ubrzanom gospodarskom napretku Norveške nakon otkrića rezervi nafte i plina u Sjevernom moru koji joj dopušta relativnu ekonomsku neovisnost. Osim toga, mišljenje je javnosti vrlo glasno jer se boji negativnih efekata koje bi članstvo u EU moglo imati na domaće gospodarstvo, točnije poljoprivredu, ribarstvo i pomorstvo.

Na ulasku u novo tisućljeće, Norveška je vrlo stabilna, jedna od najbogatijih zemalja na svijetu, čije je demokratsko i socijalno društvo postalo uzorom u cijelome svijetu. Ističe se tako "norveški model" koji označava blisku suradnju između državnih agencija, istraživačkih institucija i nedržavnih humanitarnih organizacija koje aktivno djeluju u promociji demokratskih i humanitarnih načela te zalaganju za provođenjem međunarodnog prava. Upravo je norveška vlada bila jedna od prvih koja je izdvojila 1% od BND za razvojnu pomoć (1982.). Uz to, Norveška je aktivna u akcijama zaštite okoliša te je bila prva zemlja koja je otvorila posebno ministarstvo za okoliš (1972.). Norveška se također može pohvaliti dugom i snažnom tradicijom humanitarnih misija i akcija te uspješnih posredničkih aktivnosti. Takva angažiranost Norvežana odražava se u tzv. etičkoj vanjskoj politici koja se temelji na riječima norveškog povjesničara i ministra vanjskih poslova za vrijeme II. svjetskog rata Kohta koji je još 1906. rekao da "male demokratske zemlje poput Norveške imaju posebnu misiju u borbi za mir koji se temelji na pravdi" (str. 254). Ipak, ta uloga danas već "velike" Norveške nije dostatna. Dihotomija prisutna u njenoj vanjskoj politici, izražena u svojevrsnoj političkoj ekskluzivnosti i nastojanju da preuzme visoki profil u vanjskoj politici, čini se da neće moći još dugo opstati. Po autorovom mišljenju, Norveška bi se morala ubrzo odlučiti želi li biti dio europske obitelji ili ne. Uporno inzistiranje i isticanje prirodne uloge zemlje i njezina specijalna poslanstva da globalno utječe na stvaranje mira i na poštivanje ljudskih prava graniči gotovo s hibrisom. Ako država ostane izvan EU, ona će zadržati svoju samostalnu unutarnju vlast, ali će imati vrlo malo utjecaja na vanjske parametre s obzirom na integritet i prosperitet zemlje. Priklo-

nivši se pak EU, Norveška bi imala više utjecaja na međunarodne faktore koji utječu na njen vlastiti integritet i blagostanje. No to bi s druge strane značilo da će se umanjiti individualan utjecaj pojedinog Norvežanina na odlučivanje o njegovu vlastitu životu. Autor je ovdje oprezan i ne nudi precizan odgovor, te se diplomatski izjašnjava za ono rješenje koje će najbolje zadovoljavati interese zemlje. U svakom slučaju, zaključuje Riste, budući odnosi s EU predstavljat će nove izazove za norvešku vanjsku politiku.

Knjiga je izvorno napisana na engleskom jeziku jer je autor prije svega želio upoznati upravo međunarodnog čitatelja s poviješću i razvojem norveške vanjske politike. Knjiga nije namijenjena prvenstveno akademskom krugu, već je cilj autora bio iznijeti jedan pregledan i čitak prikaz, te je materijal iznesen vrlo jednostavnim i koherentnim stilom, bez dodatnog otežavanja teksta teorijskim ili metodološkim tumačenjima. Kako mu je namjera bila prikazati glavne tijekove vanjske politike, autor se uspješno suzdržavao od ulaženja u norvešku unutarnju politiku ili u opću svjetsku povijest. Ako je to i bio slučaj, onda se radilo o potrebi da se određeni smjer ili akcija u vanjskoj politici Norveške objasni u određenom povijesnom, međunarodnom ili unutarnjopolitičkom kontekstu. Kao vrlo domišljati način da se čitatelja upozori na određena svjetska kretanja ili norveška unutarnja zbivanja koja su činila okvir određenog navedenog vanjskopoličkog ponašanja, autor se odlučio za niz umetnutih ilustracija ili fotografija koje je popratio dodatnim tumačenjem. Takav je pristup u velikoj mjeri, ne samo pomogao u "povlačenju niti" glavnih političkih događanja, već je i osvježio čitanje i pružio jedan ne odviše konvencionalni pristup u iznošenju i tumačenju vanjske politike. I na kraju, treba odgovoriti na pitanje zašto bi uopće neki međunarodni čitatelj bio zainteresiran za vanjske odnose jedne tako male sile, osim ako se ne bavi stručno ovim područjem. Riste smatra da vanjska politika Norveške odražava prilično jasno dilemu s kojom se suočavaju sve male demokratske zemlje u nastojanju da nađu svoj put i mjesto u međunarodnim odnosima. Možda bi tako primjer Norveške mogao pomoći i drugim zemljama u rješavanju njihovih problema i nedoumica i poslužiti čak i kao uzor u uspješnom balansiraju između aktivnog sudjelovanja u međunarodnoj politici i očuvanja nacionalnih interesa.

Nives Fabečić